

ПІДГОТОВКА ЕЛЕКТРОННОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОКАЖЧИКА «ПЕТРО БОЛБОЧАН – ЗАЛІЗНИЙ ПОЛКОВНИК АРМІЇ УНР (до 140-річчя з дня народження)»

Своровський Андрій Романович, студент VI курсу групи (ІБАМ-1-22-1.4д) Факультету української української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Григоревська О.В., доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційних комунікацій Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

У статті представлено процес створення електронного бібліографічного покажчика «Петро Болбочан – залізний полковник армії УНР (до 140-річчя з дня народження)», презентовано основні етапи життя та діяльності командувача Кримської операції 1918 р. полковника П. Болбочана.

Ключові слова: біобібліографія, Армія УНР, іменний покажчик, електронні ресурси, Визвольні змагання, Гетьманат, Директорія.

Створення бібліографічного покажчика складний процес, який потребує прикладних знань і навичок. Потреба опису процесу створення таких документів в складних умовах становить інтерес для дослідження.

Формулювання цілей (постановка завдання): проаналізувати методику створення біобібліографічного покажчика як одного з найефективніших засобів популяризації і пропагування ресурсної бази бібліотеки і представити результат такої роботи.

Теоретичною основою для створення покажчика стали книги статті зі збірників та періодичних видань, електронні ресурси, зокрема істориків Сергія Громенка (Громенко, 2018; Громенко, 2022) і Владлена Мараєва «Петро Болбочан – герой Кримського походу» (Мараєв, 2022).

Робота над покажчиком почалася з планування роботи відділу електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування Публічної бібліотеки імені Лесі Українки на поточний рік. Вибір тем для роботи при плануванні спирався на підтримку духу спротиву серед населення, зокрема повернення із забуття імен борців за волю України і національно-патріотичного виховання. Таким чином, автором статті не випадково обрано підготовку бібліографічних матеріалів про останнього командира УПА генерал-хорунжого Василя Кука, якому 11 січня 2023 року виповнилося б 110 років з дня народження (<http://surl.li/nqvop>) і Петра Федоровича Болбочана – полковника Армії УНР, командувача Кримської операції 1918 року.

Вибір постаті полковника Болбочана, напевно, не випадковий, адже усі ми сподівалися, що Збройні сили України цього року зайдуть до Криму, ба більше, цього року минає 105 років вищезазначеної операції.

Для характеристики постаті П. Болбочана та окреслення основних віх його життєвого шляху був використаний метод бібліографічного пошуку, виявлення,

відбору, характеристики, групування та ін.; історичної реконструкції, мета якого полягає у дослідженні біографічних відомостей про особу і його участі в історії становлення держави.

У результаті біобібліографічний покажчик включає монографії, наукові праці, статті з періодичних та продовжуваних видань, збірників, матеріалів конференцій, електронні ресурси, а також праці, присвячені життю та бойовій діяльності полковника.

Отже, покажчик має таку структуру: титул, анотація, слово від упорядників, де описана структура і призначення покажчика; вступ, що містить біографічну довідку про особу і розділи з літературою: Життєвий шлях полковника Петра Болбочана; Боротьба за статус Криму (1918-1919 рр.); Кримська операція Петра Болбочана; Вшанування пам'яті; Вулиці Петра Болбочана у містах України; Меморіали; Нагороди П. Болбочана. Заключна частина – іменний покажчик, який містить перелік авторів, редакторів і видавців, згаданих у покажчику.

У першому розділі йдеться про життя і діяльність полковника, які містять біографічні відомості про П. Болбочана. Для реалізації біографічної реконструкції використано понад сімдесят джерел. Це статті з наукових збірників, книги, матеріали конференцій і електронні ресурси з мережі Інтернет. Щодо постаті полковника Петра Федоровича Болбочана. Народився 5 (17) жовтня 1883 року в родині молдовського православного священника та помічника благочинного 4-го округу того ж повіту Федора Олексійовича Болбочана та його дружини Єлизавети Григорівни (Метрична книга, 1883).

Майбутній військовий діяч, а тоді Петрик Болбочан початкову освіту здобував у сільській церковноприходській школі, пізніше вчився в гімназії. За традицією, хлопця чекала кар'єра священника. Підліток навіть вступив до Кишинівської духовної семінарії (Seminarul Teologic din Chişinău), де прослухав два повні класи. Отже, духовну освіту Петро Болбочан не здобув, семінарію залишив, а 6 серпня 1905 р. вступив до Чугуївського піхотного юнкерського училища (Рудяченко, 2023). Прослухавши трирічний курс, Чугуївське піхотне училище молодий офіцер закінчив за 1-м розрядом, тобто з відзнакою. У ранзі підпоручика його направили у 1909 р. у 38-й піхотний Тобольський графа Мілорадовича полк (Мараєв, 2022).

Кар'єра розвивалася стрімко. Петро Болбочан очолював 1-у, 2-у та 5-у роти, далі – командував пішими розвідниками, залишаючись і на передній посаді, пізніше – під його орудою був кулеметний підрозділ. Іншими словами, 30-річний офіцер добре знав не лише новітню як на той час стрілецьку зброю, але й осягнув тонкощі командування різними військовими підрозділами. Під час Першої світової війни воював проти австро-угорців і німців у складі 38-го піхотного Тобольського полку. Воював дуже хоробро і вміло. За цей час мав військові звання – підпоручик (від 6 серпня 1909), поручик (від 15 грудня 1912), штабскапітан (від 22 травня 1916), капітан (наказ 15 жовтня 1916) 38-го Тобольського полку. 22 березня 1916 року в бою дістав тяжку контузію, проте у військовій частині командир залишився. А на початку квітня 1917-го ворожа куля пробила Петрові груди. Серйозне поранення змусило офіцера,

нагородженого орденами Святого Станіслава і Святої Анни 2-го і 3-го ступенів, на кілька місяців затримався у шпиталі (Мараєв, 2022).

Як і більшість офіцерів-українців, Болбочан вітав Лютневу революцію, створення Центральної Ради, а особливо – українізацію підрозділів російської армії в Україні (Рудяченко, 2023). На тлі революції активно долучився до українізації військових частин, а з 5 грудня 1917 року прийняв командування 1-м Республіканським пішим полком (відомим також, як «Республіканський полк» і «полк Української Республіки») (Мараєв, 2022).

Після падіння Центральної Ради 29 квітня 1918 року Петро Болбочан перебував в опозиції до гетьмана Скоропадського, одним з останніх приєднався до антигетьманського повстання на чолі з Директорією за умови (так і не виконаної) збереження у недоторканості державного апарату України.

З перших днів повстання полковникові стало ясно, що українські політики не вміють учитися на власних помилках, знову почали хилити Україну до лівих ідей та закривавленого по лікті соціалізму, та домовлятися про спільні дії з «червоними». Але Болбочан відмовився: за кілька місяців служби на кордоні він уже встиг побачити справжні наміри більшовиків.

У грудні 1918 року очолювана Болбочаном Запорізька дивізія була розгорнута в корпус, а в січні наступного він був призначений командувачем Лівобережною групою Армії УНР. Через низку об'єктивних факторів вона в кілька разів поступалася російській Червоній армії, яка розпочала агресію проти України. З метою максимального збереження особового складу Лівобережної групи Армії УНР Болбочан був змушений залишити Харків та Полтаву. Ці його дії викликали лише критику з боку урядовців Директорії. І за кілька днів полковника заарештували (28 червня 1919 року..., 2021).

Сотник Омелян Волох, який тоді командував Богданівським полком у складі Запорізького корпусу і мав товариські стосунки з Петлюрою, вирішив скористатися ситуацією на фронті і самовільно наказав заарештувати Болбочана. Не приховуючи своїх намірів зайняти посаду командувача Запорізького корпусу, Волох змалював командуванню Армії УНР ситуацію так, ніби заарештував Болбочана за «зраду», за відступ з Полтави та Харкова (Клочко, 2018).

Попри численні звернення справа Болбочана не розглядалася, його вина не була доведена.

10 червня в місті Чорний Острів (нині — Хмельницька область) Болбочан був засуджений до страти надзвичайним військовим судом, що тривав загалом 7 годин. Його клопотання до Симона Петлюри про помилування залишилося без відповіді, за два дні вирок було затверджено генералом Олександром Осецьким, і 28 червня 1919 року о 10-й вечора Петро Болбочан був розстріляний біля станції Балин Подільської губернії (нині – Дунаєвецький р-н Хмельницької області) й там же похований (Громенко, 2023).

У розділі «Боротьба за статус Криму...» використані матеріали про значення і статус Криму у політиці Української Держави (1918-1919 рр.). Під час підготовки покажчика використано матеріали, які презентують сучасний погляд на проблеми Криму напередодні та в період гетьманування Павла Скоропадського, політику УЦР стосовно Криму, статус Криму під час

проведення Кримської операції П. Болбочана у квітні 1918 р. Таким чином, використано публікації, серед яких наукові статі та матеріали конференцій, опубліковані з 1998-2019 рр. Особливу увагу звертаємо на збірник статей «Наш Крим: неросійські історії українського півострова», підготовлений і виданий Українським інститутом національної пам'яті у 2016 р.

Третій розділ «Кримська операція» присвячений підготовці, перебігу і особливостям участі командувача у цій операції та значенню Кримської операції для майбутнього України. Розділ містить перелік статей Сергія Громенка від редакції «Крим Реалії» з нагоди 100-річчя Кримської операції. Ці статті є частиною його книги «Забута перемога...». Загальнодоступна інформація з вільної енциклопедії «Вікіпедія» описує початок подій таким чином: «10 квітня 1918 року штаб запорожців одержав таємний усний наказ уряду про виділення з корпусу окремої групи, забезпеченої всіма видами зброї на правах дивізії під командуванням полковника Болбочана. Перед ним поставлене окреме стратегічне завдання: випереджаючи німецькі війська на лінії Харків-Лозова-Олександрівськ-Перекоп-Севастополь, звільнити Кримський півострів від більшовиків, захопити Севастополь. Кінцевою точкою військової операції мав стати Чорноморський флот, який планували включити до складу українських збройних сил» (Кримська операція (1918), 2023).

Кримська операція під керівництвом Болбочана була проведена блискуче. На подив німців, українці блискавично провели військову операцію на Сиваші, яка вирішила не тільки майбутнє Кримської кампанії, а й уберегла Запорізьку дивізію від значних людських жертв. Буквально за 11 днів операції майже весь Крим, разом із Севастополем, опинився під контролем України, а екіпажі кораблів Чорноморського флоту дружно підняли жовто-блакитні прапори. В якості трофеїв було захоплено серед іншого і 20 гідролітаків.

Фахівці Українського інституту національної пам'яті так описують результати операції «Успіхи українського війська загострили відносини між союзниками. 26 квітня німецька дивізія оточила всі місця дислокації українських військ у Сімферополі та оголосила ультиматум Петру Болбочану негайно скласти зброю і виїхати з Криму. Після напружених перемовин Кримська група 27 квітня залишила півострів і зі зброєю, знаменами та значною частиною захопленого майна передислокувалася до околиць Мелітополя» (1918 – звільнення Криму від більшовиків, 2023).

Сергій Громенко у своїй статті так аналізує результати Кримської операції: «З політичної точки зору Кримська операція військ УНР завершилася нічим: ані півострів не увійшов до складу України, ані Чорноморський флот не став по-справжньому українським. Однак з погляду військового мистецтва це був справжній тріумф. Чонгарський прорив був блискучою тактичною операцією, і, провівши його, Болбочан показав себе видатним полководцем, набагато перевершивши в умінні та везінні того ж Фрунзе» (Громенко, 2018). Призначення полковника Болбочана командувачем Кримської операції назавжди вписало його ім'я в історію. Він мав незаперечний авторитет серед підлеглих, а більшовики обіцяли за його голову 50 тисяч золотих рублів.

Четвертий розділ «Вшанування пам'яті» містить перелік публікацій зі ЗМІ про різноманітні масові заходи, відкриття пам'ятників і меморіальних дошок полковникові. Окремо у ньому представлені нагороди, перелік вулиць на території України, названих його ім'ям.

Допоміжний апарат містить зміст (схема групування матеріалу), передмову від упорядників, біографічний нарис та іменний покажчик, у якому наведені прізвища авторів, співавторів, упорядників, редакторів, відомості про яких є в бібліографічних записах.

У кінематографі Полковник Петро Болбочан був показаний у фільмі «Таємний щоденник Симона Петлюри». У фільмі зачіпається тема непростих стосунків Болбочана і Петлюри. Також у фільмі відтворена страта Болбочана.

При складанні покажчика були використані інформаційні ресурси Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва, Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, пошукової системи Google Академія. Бібліографічні описи складені згідно з чинними стандартами : ДСТУ 7.1:2006 «Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

Бібліографічний покажчик опублікований в електронному вигляді на сайті Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для дорослих м. Києва (<http://surl.li/lzone>).

Перспектива подальших досліджень полягає в опрацюванні нових джерел щодо діяльності маловідомих діячів українського національно-визвольного руху, створенні відповідних біобібліографічних ресурсів та удосконалення наявних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громенко С. Забута перемога. Кримська операція Петра Болбочана 1918 року. Київ. К.І.С. 2018. 266 с.
2. Громенко С. Скоропадський і Крим: від протистояння до приєднання. Київ. Наш Формат. 2022. 352 с.
3. Громенко С. Страта полковника Петра Болбочана. *Цей день в історії*. URL: <http://surl.li/ljjjf> (дата звернення: 01.10.2023).
4. Громенко С. Як українці, німці і кримські татари 100 років тому перемогли більшовиків. *Dsnews.ua*. URL: <http://surl.li/ljkmk> (дата звернення: 01.10.2023).
5. Ключко Р. Жертва «українських гнид»: трагедія Петра Болбочана. *Дзеркало тижня*. URL: <http://surl.li/ljjoc> (дата звернення: 01.10.2023).
6. Кримська операція (1918) – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/ljkpr>. (дата звернення: 01.10.2023).
7. Мараєв В. Петро Болбочан – герой Кримського походу. *Український інтерес*. URL: <http://surl.li/ljjpq> (дата звернення: 01.10.2023).
8. Метрична книга Свято-Дмитрівської церкви Хотинського повіту с. Гиждева. 1883. Народження. *Державний архів Чернівецької області*. Ф. 1245. Оп. 13. Спр. 382. Арк. 79зв–80.
9. Рудяченко О. Петро Болбочан. Як українці Сімферополь звільняли. *Українформ*. URL: <http://surl.li/ljktu> (дата звернення: 01.10.2023).
10. 1918 – звільнення Криму від більшовиків. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <http://surl.li/ljkvl> (дата звернення: 01.10.2023).

11. 28 червня 1919 року більшовики руками лідерів УНР знищили легендарного Болбочана. *Останній бастион*. URL: <http://surl.li/ljkdf> (дата звернення: 01.10.2023).

REFERENCE

1. Hromenko S. Zabuta peremoha. Krymska operatsiia Petra Bolbochana 1918 roku. Kyiv. K.I.S. 2018. 266 s.
2. Hromenko S. Skoropadskiy i Krym: vid protystoiannia do pryiednannia. Kyiv. Nash Format. 2022. 352 s.
3. Hromenko S. Strata polkovnyka Petra Bolbochana. *Tsei den v istorii*. URL: <http://surl.li/ljjjf> (data zvernennia: 01.10.2023).
4. Hromenko S. Yak ukraintsi, nimtsi i krymski tatory 100 rokiv tomu peremohly bilshovykiv. *Dsnews.ua*. URL: <http://surl.li/ljkmk> (data zvernennia: 01.10.2023).
5. Klochko R. Zhertva «ukrainskykh hnyd»: trahediia Petra Bolbochana. *Dzerkalo tyzhnia*. URL: <http://surl.li/ljjoc> (data zvernennia: 01.10.2023).
6. Krymska operatsiia (1918) – Vikipediia. *Vikipediia*. URL: <http://surl.li/ljkpr> (data zvernennia: 01.10.2023).
7. Maraiev V. Petro Bolbochan – heroi Krymskoho pokhodu. *Ukrainskyi interes*. URL: <http://surl.li/ljjpq> (data zvernennia: 01.10.2023).
8. Metrychna knyha Sviato-Dmytrivskoi tserkvy Khotynskoho povitu s. Hyzhdeva. 1883. Narodzhennia. *Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti*. F. 1245. Op. 13. Spr. 382. Ark. 79zv–80.
9. Rudiachenko O. Petro Bolbochan. Yak ukraintsi Simferopol zvilniaty. *Ukrinform*. URL: <http://surl.li/ljkttt> (data zvernennia: 01.10.2023).
10. 1918 – zvilnennia Krymu vid bilshovykiv. *Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty*. URL: <http://surl.li/ljkvl> (data zvernennia: 01.10.2023).
11. 28 chervnia 1919 roku bilshovyky rukamy lideriv UNR znyshchyly lehendarnoho Bolbochana. *Ostannii bastion*. URL: <http://surl.li/ljkdf> (data zvernennia: 01.10.2023).